

LENGYEL GYÖRGY–JANKY BÉLA

A szubjektív jólét társadalmi feltételei

A szubjektív jólétre vonatkozó tudományos kutatások az utóbbi évtizedben igen jelentős mértékben kibővültek (Hegedűs 2001, Berger-Schmitt–Noll 2000, Veenhoven 1996). Ez bizonyára nem független attól, hogy van olyan álláspont, amely szerint a stabil és demokratikus társadalmi reprodukció egyik járulékos feltétele az állampolgárok szubjektív jóléte (Inglehart 1990, 1999), összefüggésben állhat azzal is, hogy a kutatások több diszciplínát érintenek, kiterjednek a szociológia, a szociálpszichológia és a közgazdaságtan területére is (Kahneman et al. 1999, Inglehart–Klingemann 2000, Scitovsky 1990, Sen 1995, 2001). Ennek megfelelően a szubjektív jólét operacionalizálása során többféle, egymástól nem független, de némiképp eltérő kategorizálást alkalmaznak.

A pszichológiában az elégedettség mellett gyakran a pozitív és negatív élmények gyakoriságával, a közgazdaságtanban az örömmel és hasznossággal, a szociológiában az elégedettséggel és boldogsággal közelítik a szubjektív jólét fogalmát. Annnyiban közösek ezek a megközelítések, hogy mindegyik egy kognitív és egy affektív aspektus elkülönítésére és megragadására törekszik. Ez eltérő részletességű lehet mindkét dimenzióban, attól függően, hogy a vizsgálat céljai milyen mélységű információt igényelnek, illetve hogy mennyire igyekeznek megfelelni az összehasonlíthatóság kritériumának.

Az alábbiakban egy empirikus kutatás tapasztalatai alapján¹ először áttekintjük a szubjektív jólét (itt: az elégedettség és a boldogság) összefüggését az egyéni szintű gazdasági, társadalmi és kulturális erőforrásokkal. Megvizsgáljuk, hogy melyek a különbségek és a hasonlóságok az elégedettek és a boldogok társadalmi összetételében. Majd az elégedettség és a boldogság mikroszintű társadalmi összefüggéseire vonatkozó számításainkat logisztikus regressziós modellekkel ellenőrizzük. Végül bevonunk néhány strukturális változót az elégedettség és a boldogság magyarázatába, s kísérletet teszünk az egyéni és a kontextuális változók együttes hatásának vizsgálatára.

1 Az 1502 fős reprezentatív felmérést 2002 januárjában készítette a TÁRKI, többlépcsős, arányosan rétegzett mintán, nem, kor, iskolai végzettség és településtípus szerinti súlyozással. (Omnibusz 2002/1, III. kötet, TÁRKI, Bp. 2002)

1. Az elégedettség összefüggése az egyéni erőforrásokkal

Az étellel való elégedettségnek erősebb indikátora a tőkepiaci, mint a munkaerőpiaci jelenlét. Ez a logikus és kézenfekvő eredmény azért figyelemre méltó, mert a táblaelemzésekben a tőkepiaci jelenlét indikátorai a kis említési gyakoriság és az ebből következő aszimmetrikus megoszlás miatt ritkán eredményeznek kimutatható hatást az attitűdváltozókra nézve.

A munkanélküliség valamikori tapasztalata erősebb összefüggést mutat az elégedettséggel, mint a munkaerőpiaci jelenlét, vagy akár a jelenlegi munkanélküliség. Ez utóbbi megint csak nem azért van így, mert akik most munkanélküliek, azok elégedettebbek lennének az étellel (éppen ellenkezőleg), hanem azért, mert a valamikori munkanélküliek nagyobb arányt képviselnek. Ez a tábla egészében nagyobb eltéréseket okoz, mint a kis arányt képviselő jelenlegi munkanélküliek táblájában tapasztalható. Itt ugyanis a jelenlegi munkanélküliek elégedetlenebbek ugyan az étellel, de kis, 7 százalékos arányuk miatt a keresztábra másik sorában – amelyben mindenki benne van, aki jelenleg nem munkanélküli – alig mutatkozik az átlagtól eltérés.

A szubjektív osztályhelyzet mellett – ami a közép- és felső-középosztályi önbesorolás erős pozitív hatását mutatja – a tényleges középosztályok és ezen belül a vállalkozói osztály tagjai a legelégedettebbek az életükkel. A felnőtt népesség valamivel kevesebb mint fele, az aktív népesség fele, s a vállalkozók közel kétharmada mutatkozik elégedettnek. Azt, hogy a táblastatisztikákban a középosztályi lét erősebb összefüggést mutat az elégedettséggel, mint a vállalkozói pozíció, a nagyobb arányok mellett azzal lehet magyarázni, hogy a középosztályok két komponense – a vállalkozók és a szolgáltatói osztály – külön vizsgálva egymás hatását gyengíti.

Legelégedetlenebbek az életükkel a piaci pozíciók tekintetében a munkanélküliek, az önmagukat az alsó- és a munkásosztályba sorolók és az alacsony jövedelműek voltak.

Az életükkel elégedettek aránya a piaci pozíciók szerint (%)

Kategória	Elégedettek aránya	Phi/Cramer's V	N
Átlag	47.0		1502
Jelen van-e a munkaerőpiacon: igen	50.1	0.07*	786
nem	43.4		707
Volt munkanélküli	40.5	0.09***	501
Most munkanélküli	33.5	0.07**	105
Vállalkozó	64.4	0.1***	106
A szolgáltatói osztályban dolgozik	53.0	0.07**	384
A középosztály tagja	55.5	0.12***	491

Lengyel–Janky: A szubjektív jólét társadalmi feltételei

Kategória	Elégedettek aránya	Phi/Cramer's V	N
Szubjektív osztályhelyzet:			
felső és középosztály	66.5	0.29***	464
alsó középosztály	46.6		331
munkásosztály	35.3		582
alsó osztály	24.3		93
Szem. jövedelem 40 E Ft alatt	36.6	0.13***	530
Jelen van a tőkepiacon (részvényekkel vagy 15 M Ft-ot meghaladó értékű ingatlannal)	60.7	0.1***	172

A társadalmi erőforrások közül a bizalom – éspedig mind a generalizált, emberekbe vetett bizalom, mind pedig az intézményekbe vetett bizalom – szoros és pozitív kapcsolatban áll az elégedettséggel. A kérdezettek mintegy harmada gondolja úgy, hogy általában meg lehet bízni az emberekben, s körükben az elégedettek aránya mintegy tíz százalékkal magasabb az átlagnál. Ugyancsak az embereknek mintegy az egyharmada gondolja úgy, hogy a reprezentatív intézményekben – a pártokban, vagy a kormányban, vagy a rendőrségben együtt vagy külön-külön – meg lehet bízni, s körükben is mintegy tíz százalékkal haladja meg az elégedettek aránya az átlagot.

Az életükkel elégedettek aránya a társadalmi és kulturális erőforrások szerint (%)

Kategória	Elégedettek aránya	Phi/Cramer's V	N
Átlag	47.0		1502
Akik szerint általában meg lehet bízni az emberekben	57.9	0.16***	500
Akiknek nincsenek barátaik	31.2	0.13***	226
Akik szerint bizonyos szabályokat át kell hágni, ha előre akarunk jutni	42.1	0.16***	924
Akik bízhatnak az intézményekben (a pártokban, vagy a kormányban, vagy a rendőrségben)	56.8	0.15***	537
Akik szerint az emberek érdekeit legjobban az állam és az intézmények képesek megvédeni	53.4	0.1***	355
a család képes megvédeni	48.6		680
az egyén maga képes megvédeni	39.2		351
Akik biztonsághiányban vannak az ország gazdasági, politikai, környezeti vagy közbiztonsági viszonyai miatt	42.9	0.17***	1216
Iskolai végzettsége			
legf. 8 általános	38.6	0.18***	540
szakmunkásképző	45.3		366
érettségi	50.2		406
diploma	68.4		181
Van személyi számítógépük	64.7	0.2***	371

A barátok hiánya ezzel szemben erősen valószínűsíti az elégedetlenséget. Akinek vannak barátai – s ilyen a többség –, annak elégedettsége nem nagyon tér el az átlagtól, akiknek azonban nincsenek barátai, azok nagyon elégedetlenek. Csupán minden hetedik ember nyilatkozott úgy, hogy nincs barátja, körükben azonban kétharmad elégedetlen az életével.

Hasonló a hatása a normaszegő magatartással való azonosulásnak. Az emberek kétharmada gondolja úgy, hogy bizonyos szabályokat át kell hágni, ha vinni akarjuk valamire, körükben azonban az átlagosnál szignifikánsan alacsonyabb az életükkel elégedettek aránya.

Akik biztonsághiányt éreznek valamely országos ügy miatt – a gazdasági, politikai, közbiztonsági vagy környezeti tényezők hatására; s ezen kérdések egyike vagy másika összességében a lakosságnak mintegy a négyötödében okozza a biztonságérzet hiányát –, azok egyszerűs mind az életükkel is elégedetlenebbek, mint az átlag.

Az emberek mintegy fele úgy gondolja, hogy a leghatékonyabban a család képes megvédeni az emberek érdekeit, s körükben az élettel való elégedettség aránya átlagos. Mintegy negyedük gondolja úgy, hogy az állam és az intézmények látják el a leghatékonyabban az érdekvédelmet, s ők az átlagnál jóval elégedettebbek az életükkel. Ezzel szemben azok, akik szerint az egyén maga tudja megvédeni magát, az átlagnál elégedetlenebbek.

A kulturális erőforrások a társadalmi erőforrásoknál is erősebb kapcsolatot mutatnak az egyedi táblaösszefüggések szintjén az elégedettséggel. A számítógéppel rendelkezők és a diplomások kétharmada, az elemi iskolai végzettségűeknek kevesebb mint a kétötöde nyilatkozott úgy, hogy elégedett az életével.

2. A boldogság összefüggése az egyéni erőforrásokkal

A magukat boldognak érzők aránya jóval meghaladja az elégedettekét. Mindazonáltal a boldogság összefüggése a piaci pozíciókkal hasonlóan alakul, mint az elégedettségé. A középosztálybeliek körében az átlagosnál lényegesen magasabb, a munkanélküliek közt az átlagosnál jóval alacsonyabb az önmagukat boldognak vallók aránya. Bár ebben az esetben is érvényes, hogy a vállalkozói és a szolgáltatói középosztályok külön-külön kevésbé erős hatást gyakorolnak a boldogság alakulására, mint együttesen, ebben az esetben a vállalkozói lét hatása kevésbé erős, mint az elégedettség tekintetében. A szubjektív osztályhelyzet – csakúgy, mint a jövedelem, valamint a munkaerő- és a tőkepiaci pozíció – az elégedettség esetében látottakhoz hasonló összefüggéseket mutat. A boldogság és a piaci pozíciók közti kapcsolat ereje valamelyest alatta marad az elégedettségénél tapasztaltaknak, ami ismét azzal hozható összefüggésbe, hogy a boldogság megoszlása aszimmetrikusabb az elégedettségénél.

A magukat boldognak érzők aránya a piaci pozíciók szerint (%)

Kategória	Boldogok aránya	Phi/Cramer's V	N
Átlag	69.3		1493
Jelen van-e a munkaerőpiacon:			
igen	73.3	0.01**	782
nem	65.0		701
Volt munkanélküli	63.9	0.08**	495
Most munkanélküli	59.7	0.06*	104
Vállalkozó	78.3	0.05*	106
A szolgáltatói osztályban dolgozik	76.2	0.09**	381
A középosztály tagja	76.7	0.11***	487
Szubjektív osztályhelyzet:			
felső és középosztály	81.2	0.2***	460
alsó középosztály	70.8		329
munkásosztály	61.2		578
alsó osztály	56.6		94
Szem. jövedelem 40 E Ft alatt	60.4	0.12***	529
Jelen van a tőkepiacon (részvényekkel vagy 15 M Ft-ot meghaladó értékű ingatlannal)	79.5	0.08**	172

A társadalmi erőforrások indikátorai ugyancsak szignifikáns és az elégedettség esetében tapasztaltakéhoz hasonló irányú összefüggést mutatnak a boldogsággal. Míg azonban az elégedettség esetében a bizalom és a normák hatása mutatkozott különösen erősnek, a boldogság tekintetében a társas kapcsolatok jelentősége tűnik ki. Akik úgy nyilatkoztak, hogy nincsenek barátaik, illetve akik úgy érzik, hogy érdekeik megvédésekor magukra kell hagyatkozniuk, azok az átlagosnál lényegesen kisebb arányban boldogok. Ezekben az esetekben a boldogsággal való összefüggés erősebb, mint az elégedettségénél, annak ellenére, hogy a megoszlás aszimmetrikus.

A kulturális erőforrások hatása a boldogságra éppoly erős, mint a társas kapcsolatoké, bár némiképp gyengébb, mint az elégedettségre gyakorolt hatás.

A magukat boldognak érzők aránya a társadalmi és kulturális erőforrások szerint (%)

Kategória	Boldogok aránya	Phi/Cramer's V	N
Átlag	69.3		1493
Akik szerint általában meg lehet bízni az emberekben	79.2	0.15***	497
Akiknek nincsenek barátaik	51.0	0.17***	227
Akik szerint bizonyos szabályokat át kell hágni, ha előre akarunk jutni	66.6	0.12***	917
Akik bíznak az intézményekben (a pártokban, vagy a kormányban, vagy a rendőrségben)	76.8	0.12***	534

TANULMÁNYOK

Kategória	Boldogok aránya	Phi/Cramer's V	N
Akik szerint az emberek érdekeit legjobban az állam és az intézmények képesek megvédeni	73.1	0.12***	350
a család képes megvédeni	73.2		674
az egyén maga képes megvédeni	60.4		350
Akik biztonsághiányt éreznek az ország gazdasági, politikai, környezeti vagy közbiztonsági viszonyai miatt	66.5	0.13***	1211
Iskolai végzettsége			
legf. 8 általános	62.3	0.16***	535
szakmunkásképző	67.9		364
érettségi	73.2		403
diploma	84.9		180
Van személyi számítógépük	83.0	0.17***	369

3. A jólét kognitív és affektív dimenziója: elégedettség és boldogság

Mint láttuk, az önmagukat boldognak érzők aránya mintegy egynegyeddel magasabb, mint az életükkel elégedetteké. Ez a szubjektív jóléttel foglalkozó nemzetközi felmérésekben is megfigyelhető, szinte általánosnak tekinthető jelenség (Lengyel–Hegedűs, 2002).

A kognitív és az affektív jóléti önértékelésnek ez a szisztematikus eltérése több tényezővel magyarázható. Részint az eltérő skálákból származó mérés technikai problémával áll összefüggésben; azzal, hogy a boldogságot négy, míg az elégedettséget tíz fokú skálán mérik, s ezért ez utóbbi jobban széthúz. A mérés technikai problémán túl van azonban egy súlyosabb kulturális hatás is. Az elégedettség megítélése kulturálisan különböző lehet, ez derül ki egy széles körű nemzetközi összehasonlításból, amely szerint a konfuciánus hagyományú országokban többnyire a se nem elégedett, se nem elégedetlen közepet választották, viszont a dél-amerikai országokban az erős elégedettséget. Hasonló hatással lehetnek a boldogság megítélésére a vallási tanítások, attól függően, hogy a harmóniát és a mértékletességet mennyire teszik követendő normává a hívek számára, s e hatás egy egész korszakra rányomhatja bélyegét. Mindebből számunkra annyi tanulság adódik, hogy míg nálunk a boldogságra törekvés feltétlen és egyértelműen pozitív érték, az elégedettségnek lehetnek negatív konnotációi. Ha valaki elégedett, az úgymond lemondhat a jobbításról, a változtatásról, s élete céltalanná válhat. (A céloknak a szubjektív jólét megkonstruálásában játszott szerepéről ír egyebek közt Triandis, H. T. (2000) és Diener E.–E. M. Suh.–S. Oishi (1997).)

Az elégedettség közvetlenebb kapcsolatban áll az aspirációk és a lehetőségek közötti feszültséggel, az aspirációk adaptációs mechanizmusával (Inglehart 1990). Továbbá a boldogság és az elégedettség

közti diszkrepancia azzal is magyarázható, hogy a boldogságot inkább a személyes mikrokörnyezettel, a családdal, gyermekekkel, társas kapcsolatokkal hozzák összefüggésbe az emberek, míg az étellel való elégedettséghez tágabban a munkával, az intézményekkel, s a megélt történelemmel való viszonyt is asszociálják. (A makro- és a mikro-aggodalmak eltérő viselkedéséhez lásd Schwartz, S. H.–G. Melech (2000).) Ezt alátámasztani látszik az a megfigyelés, hogy amennyiben az elégedettséget nem egy átfogó kérdéssel, hanem több, különböző dimenzióra bontva kérdezik, a személyes környezetre vonatkozó elégedettségi szint lényegesen magasabb, mint a társadalmi környezetre utaló (Andorka, 1996).

Mindazonáltal változatlanul fennáll a kérdés: van-e valami, a fentiekben túli rejtett társadalmi összefüggés is az eltérés mögött? A boldogságot és elégedettséget jelző mátrixból kialakított tábláink három számottevő kategóriát tartalmaznak: azokat, akik boldogtalanok (akiknek aránya egyharmad alatti, s akiknek döntő többsége egyben elégedetlen is²), akik boldogok, de elégedetlenek (arányuk egynegyedet némiképp meghaladó), valamint akik egyben elégedettek és boldogok is (arányuk kétötödös). Minket elsősorban az érdekel, hogy kik azok, akik elégedetlenek, de boldogok. Ez a látszólagos inkonzisztencia a tapasztalatok szerint nem mutat számottevő összefüggést a vizsgált magyarázó változókkal. Arányuk némiképp alulreprezentált a vállalkozók, a tőkepiaci szereplők és a jelentős kulturális erőforrásokkal rendelkezők körében, s felülreprezentált a munkanélküliek és az alsó osztályba tartozók között; az egyéb társadalmi változókkal való kapcsolata azonban gyenge. A táblastatisztikák erejét inkább a konzisztens szélső csoportokkal való szoros összefüggés idézi elő.

A boldogtalanok, a boldogok, de elégedetlenek, valamint a boldogok és elégedettek aránya a gazdasági, társadalmi és kulturális erőforrások szerint (%)

Kategória	Boldogtalanok	Boldogok, de elégedetlenek	Boldogok és elégedettek	Phi/Cramer's V	N
Átlag	30.7	27.6	41.8		1484
Jelen van-e a munkaerőpiacon					
igen	26.7	28.9	44.4	0.09**	782
nem	35.1	26.2	38.7		700
Volt munkanélküli	36.1	29.6	34.3	0.11***	495
Most munkanélküli	40.3	34.0	25.7	0.09**	104
Vállalkozó	21.7	22.9	55.4	0.08**	106
A szolgáltatói osztályban dolgozik	23.8	26.9	49.3	0.1***	381
A középosztály tagja	23.3	26.0	50.6	0.13***	487

² A boldogtalan, de elégedett kategória aránya csupán 5%, így őket nem különítjük el a boldogtalanok kategóriáján belül.

TANULMÁNYOK

Kategória	Boldog- talanok	Boldo- gok, de elége- detlenek	Boldo- gok és elége- dettek	Phi/ Cramer's V	N
Szubjektív osztályhelyzet:					
középosztály	18.8	20.7	60.5	0.2***	460
alsó középosztály	29.2	29.0	41.8		329
munkásosztály	38.8	31.0	30.1		578
alsó osztály	44.8	34.7	21.5		93
Szem. jövedelem 40 E Ft alatt	39.6	27.4	33.0	0.13***	526
Jelen van a tőkepiacon (részvényekkel vagy 15 M Ft-ot meghaladó értékű ingatlannal)	20.5	24.3	55.2	0.1***	172
Akik szerint általában meg lehet bízni az emberekben	20.8	25.8	53.4	0.18***	497
Akiknek nincsenek barátaik	49.2	23.7	27.1	0.17***	226
Akik szerint bizonyos szabályokat át kell hágni, ha előre akarunk jutni	30.4	27.6	42.0	0.16***	925
Akik bízna az intézményekben (a pártokban, vagy a kormányban, vagy a rendőrségben)	23.2	25.8	51.0	0.15***	533
Akik szerint az emberek érdekeit legjobban az állam és az intézmények képesek megvédeni	26.9	24.4	48.7	0.14***	353
a család képes megvédeni	26.8	29.4	43.8		674
az egyén maga képes megvédeni	39.6	27.3	33.1		350
Akik biztonsághiányt éreznek az ország gazdasági, politikai, környezeti vagy közbiztonsági viszonyai miatt	33.5	28.6	37.9	0.17***	1210
Iskolai végzettsége					
legf. 8 általános	37.8	28.4	33.8	0.14***	534
szakmunkásképző	32.1	29.1	38.8		364
érettségi	26.8	28.2	45.0		403
diploma	15.1	20.7	64.1		180
Van személyi számítógépük	17.0	22.7	60.3	0.22***	369

Az átlagosnál boldogtalanabbak azok, akiknek nincsenek barátaik, akik csak önmagukra támaszkodhatnak érdekeik védelmében, akik az alsó osztályba sorolják magukat, s elemi iskolai végzettségűek.

Az átlagosnál jóval nagyobb arányban boldogok és elégedettek a középosztály tagjai, a tőkepiacon jelenlévők, a diplomások, valamint azok, akik bízna más emberekben és az intézményekben.

4. Az elégedettség logisztikus regressziós modelljei

Az étellel való elégedettség egyéni szintű magyarázatára három modellt építettünk fel, ezek rendre a materiális, a társadalmi és a kulturális erőforrások hatását mérik. Mindhárom modellbe kontrollként bevontuk a kor, a nem és a településtípus változóit. E kontrollváltozók lényegében mindhárom modellben hasonlóképpen viselkedtek: a városiak elégedettségi esélyei jobbak, a fővárosiaké azonban rosszabbak, mint a községieké, a fiatalabbak elégedettebbek, mint az idősek, a férfiak elégedettebbek, mint a nők, bár a nem hatása a második modellben nem szignifikáns.

Az első modell, mely a materiális erőforrások, a piaci pozíciók együttes hatását méri, megerősíti és kiegészíti a táblastatistikákból nyert információkat. A tőkepiaci pozíció jelentősebben növeli az elégedettségi esélyeket, mint a munkaerőpiaci jelenlét, az utóbbi tényező hatása nem is szignifikáns. Az aktuális munkanélküliség (khasználva a módszer kínálta előnyöket, ezt szerepeltettük) minden objektív, egyéni szintű változónál jobban csökkenti az elégedettséget. A közép- és felsőosztályi szubjektív osztálybesorolás jelentősen növeli az esélyeket, a munkásosztályi önminősítés viszont rosszabb elégedettségi szinttel jár, mint az alsó osztályba tartozás. Az imputált értékeket is tartalmazó személyes jövedelem változó hatása az elégedettség magyarázatában e változókkal együtt kezelve szignifikáns: minél magasabb valakinek a jelenlegi jövedelme, annál nagyobb eséllyel elégedett az életével.

A társadalmi erőforrások közül mind az emberekbe, mind pedig az intézményekbe vetett bizalom számottevően növeli az elégedettségi esélyeket, míg a normaszegő magatartás és a biztonsághiány számottevően csökkenti. Az, hogy vannak barátaink, némiképp növeli az elégedettséget, körülbelül olyan mértékben, mint az, hogy érdekeink védelmét a család vagy az intézmények segítségével tartjuk elképzelhetőnek. Ez utóbbiak közt a különbségek összességükben nem számottevőek az egyéni érdekérvényesítés alternatívájához képest.

A kulturális erőforrások terén a modelltől is kiderül, hogy erőteljesen pozitív hatású, ha valaki rendelkezik számítógéppel. Az iskolai végzettségre vonatkozóan pedig azt mutatják az adatok, hogy a szakmunkás végzettségűek elégedettségi esélyei – ha a kontrollváltozókkal együtt mérjük ezeket – nem jobbak, mint az általános iskolai végzettségűeké.

A három erőforrástípus modelljei közül a társadalmi erőforrások bizonyultak a legjelentősebbeknek az elégedettség magyarázata során. Ezt az eredményt azonban nem szabad túlértékelni, mivel a társadalmi erőforrások mérése során több, az elégedettséghez hasonló szubjektív indikátorral dolgoztunk, s ezek egymás közötti összefüggése erősebb lehet, mint az objektív jelzőszámokkal való kapcsolat. Előfordulhat, hogy mind az elégedettség, mind pedig a bizalom vagy a biztonsághiány ugyanazon körülmények hatására változik: ilyen té-

TANULMÁNYOK

nyezők lehetnek egyebek közt a közhangulat, a közbiztonság vagy a gazdaság állapotára vonatkozó, aktuális információk.

Ugyanakkor azzal a feltevéssel is élhetünk, hogy az adott településen mért bizalmi szint, biztonságérzet mint kontextuális változók ugyancsak befolyással lehetnek az egyéni elégedettségre. Nem várjuk azt, hogy ezeknek a tényezőknek a hatása erősebb legyen, mint a megfelelő egyéni változóké, csupán azt várjuk, hogy a hatásuk szignifikáns. Ez persze feltételezi, hogy a települések között számottevőek a különbségek az átlagos bizalmi és biztonsági szintben, ami nem feltétlenül magától értetődő módon igaz, s feltételezi azt is, hogy e különbségek szisztematikusan együtt járnak az elégedettség települések közti eltéréseivel.

Az élettél való elégedettség logisztikus regressziós modelljei

Változó	1. modell	2. modell	3. modell
	B Wald Exp(B)	B Wald Exp(B)	B Wald Exp(B)
Születési év	,0071 3,4928 1,0072	,0111 9,0621 1,0112	,0062 3,5795 1,0063
Nem: férfi	,4146 12,8773 1,5137	n.s.	,4101 13,5783 1,5070
Település: Budapest (referencia: község)	-,2911 2,9374 ,7475	,0945 ,3015 1,0991	-,1431 ,7694 ,8667
Település: megyei jogú város (referencia: község)	,0379 ,0513 1,0386	,3796 4,8015 1,4617	,1311 ,6484 1,1400
Település: város (referencia: község)	,3428 5,9460 1,4089	,5100 11,3962 1,6653	,2918 4,5900 1,3388
Jelen van a munkaerőpiacon	n.s.	-	-
Munkanélküli	-,4399 3,0890 ,6441	-	-
Jelen van a tőkepiacon	,3151 2,8445 1,3704	-	-
Szubjektív osztályhelyzet: felső és középosztály (referencia: alsó osztály)	1,6201 34,8877 5,0536	-	-
Szubjektív osztályhelyzet: alsó középosztály (referencia: alsó osztály)	,8125 8,6252 2,2536	-	-

Lengyel–Janky: A szubjektív jólét társadalmi feltételei

Változó	1. modell B Wald Exp(B)	2. modell B Wald Exp(B)	3. modell B Wald Exp(B)
Szubjektív osztályhelyzet: munkásosztály (referencia: alsó osztály)	,3946 2,2399 1,4838	–	–
Személyes jövedelem	4,16E-06 2,9406 1,0000	–	–
Normaszegő magatartás		–,4791 14,3856 ,6193	–
Mi védi az ember érdekeit legjobban: állam, intézmények (referencia: az egyén maga)		,3302 3,6996 1,3912	–
Mi védi az ember érdekeit legjobban: család (referencia: az egyén maga)		,4301 8,4732 1,5374	–
Bízik az emberekben általában	–	,4005 9,6741 1,4926	–
Bízik az intézményekben	–	,5020 15,3294 1,6519	–
Biztonsághiányt érzékel	–	–1,4954 80,4841 ,2242	–
Vannak barátai	–	,4357 5,6510 1,5461	–
Iskola: legf. 8 általános (referencia: diploma)	– – –	– – –	–,8511 17,8247 ,4269
Iskola: Szakmunkásképző (referencia: diploma)	– – –	– – –	–,8527 17,1204 ,4263
Iskola: Középiskola (referencia: diploma)	– – –	– – –	–,6806 12,0889 ,5063
Van számítógépük	– – –	– – –	,7256 27,2734 2,0659
Konstans	–1,8290 30,9329	–,5000 2,6008	n.s.
Helyesen besorolt esetek aránya (%) –2LL	66% 1857	66% 1656	62% 1978
Modell chi négyzet	172	236	111
Pseudo R négyzet	11%	16%	7%

5. A boldogság logisztikus regressziós modelljei

A megkérdezettek boldogságérzetének magyarázatára ugyanazt a három modellt alkalmaztuk, mint az elégedettség vizsgálatának esetében. A logisztikus regressziós modellek adatai hasonló hatásmechanizmusok létét mutatják, mint az előző esetben. Néhány figyelemre méltó eltérés azonban tapasztalható.

A kontrollváltozók hatásai lényegében ugyanazokat a mintákat mutatják, mint az elégedettséget magyarázó modellekben: a fiatalok, férfiak és a vidéki városok lakói vallják az átlagosnál boldogabbnak magukat.

Az anyagi erőforrások boldogságra gyakorolt hatását vizsgáló modell illeszkedése hasonló az elégedettséget magyarázó modelléhez – talán némileg rosszabb annál. Az egyes változók hatását tekintve azt láthatjuk, hogy a munkaerőpiaci jelenlét mellett a jelenlegi munkanélküli állapot sem játszik lényeges szerepet abban, hogy valaki mekkora eséllyel vallja magát boldognak. Az adatokból továbbá kitűnik, hogy a boldogság meghatározásában a bevallott (illetve imputált) jövedelem, míg az elégedettség kialakításában a szubjektív osztályhelyzet relatív szerepe nagyobb. Igaz, a két tényező relatív szerepe közötti különbség mértéke nem jogosít fel messzemenő következtetések levonására.

A társadalmi erőforrások boldogságra gyakorolt hatását becslő modell illeszkedése hasonló, vagy talán kismértékben rosszabb, mint a szóban forgó tényezők elégedettségben játszott szerepét mérő statisztikáké. Azonban ebben az esetben is szignifikáns a társadalmi erőforrások minden modellbe illesztett indikátora.

A kulturális erőforrások modellje is hasonló, illetve kicsit rosszabb becslést eredményez a boldogság magyarázatának esetében. A két figyelembe vett tényező (iskolázottság, számítógéppel való ellátottság) hatása azonban ugyanolyan irányú, és közel azonos mértékű: a legfeljebb szakmunkásképzőt végzett válaszadók a diplomásoknál kisebb eséllyel válnak boldoggá, miközben a számítógéppel rendelkezők az átlagosnál nagyobb valószínűséggel érzik boldognak magukat.

A boldogságot magyarázó három modellt összevetve az elégedettséghez hasonlóan a társadalmi erőforrások általunk mért indikátorainak relatív fontosságát emelhetjük ki. Az adatok azonban világosan mutatják, hogy nem csupán az étellel való elégedettségben, de az érzett boldogságban is érdemi szerepe van az egyén rendelkezésére álló, anyagi erőforrásoknak.

A boldogság logisztikus regressziós modelljei

Változó	1. modell B Wald Exp(B)	2. modell B Wald Exp(B)	3. modell B Wald Exp(B)
Születési év	,0136 10,7194 1,0137	,0135 11,3794 1,0136	,0112 10,1772 1,0113
Nem: férfi	,3234 6,8194 1,3818	n.s.	,4047 10,9885 1,4989
Település: Budapest (referencia: község)	-,4839 7,4449 ,6163	-,1136 ,4013 ,8926	-,3561 4,2859 ,7004
Település: megyei jogú város (referencia: község)	-,1207 ,4537 ,8863	,0942 ,2628 1,0988	-,0768 ,1908 ,9261
Település: város (referencia: község)	,3259 4,6007 1,3853	,5136 9,6861 1,6713	,3063 4,1808 1,3583
Jelen van a munkaerőpiacon	n.s.		
Munkanélküli	n.s.		
Jelen van a tőkepiacon	,3882 3,1781 1,4744		
Szubjektív osztályhelyzet: felső és középosztály (referencia: alsó osztály)	,9211 12,7331 2,5119		
Szubjektív osztályhelyzet: alsó középosztály (referencia: alsó osztály)	,3726 2,1081 1,4515		
Szubjektív osztályhelyzet: munkásosztály (referencia: alsó osztály)	,0437 ,0347 1,0447		
Személyes jövedelem	8,89E-06 7,4133 1,0000		
Normaszegő magatartás		-,4656 11,2045 ,6277	
Mi védi az ember érdekeit legjobban: állam, intézmények (referencia: az egyén maga)		,3530 3,9069 1,4233	
Mi védi az ember érdekeit legjobban: család (referencia: az egyén maga)		,6678 19,4339 1,9500	

TANULMÁNYOK

Változó	1. modell B Wald Exp(B)	2. modell B Wald Exp(B)	3. modell B Wald Exp(B)
Bízik az emberekben általában		,4037 7,7416 1,4973	
Bízik az intézményekben		,5451 14,4071 1,7247	
Biztonsághiányt érzékel		-1,2659 34,5276 ,2820	
Vannak barátai		,6411 13,1802 1,8985	
Iskola: legf. 8 általános (referencia: diploma)			-,9064 13,5853 ,4040
Iskola: Szakmunkásképző (referencia: diploma)			-,9915 15,5611 ,3710
Iskola: Középiskola (referencia: diploma)			-,6887 7,9492 ,5022
Van számítógépük			,7084 17,9539 2,0308
Konstans	-,7730 5,8880	n.s.	,6574 4,4296
Helyesen besorolt esetek aránya (%)	71%	72%	70%
-2LL	1678	1483	1721
Modell chi négyzet	119	185	101
Pszeudo R négyzet	8%	13%	7%

6. Kontextuális tényezők hatása

Kutatásunkban kontextuális hatások elemzésére is sor került. Azt kívántuk megvizsgálni, hogy a válaszolók lakóhelyét jellemző anyagi és társadalmi viszonyok mennyiben befolyásolják közérzetüket. A kontextuális változók a megkérdezettek lakóhelyét jellemző települési, illetve megyei szintű adatokat tartalmaznak. Az adatok forrása egyrészt a KSH Tstar állománya, másrészt a kutatás alapjául szolgáló minta. A kontextuális hatásokat mérő modell három településszintű, valamint egy megyei szintű változót tartalmaz. Az első változó a kérdezett lakóhelyének anyagi infrastrukturális viszonyait jellemzi, és a

házi orvosok, a mozielőadások, a nonprofit szervezetek, valamint a távbeszélő vonalak száma alapján értékeli az adott települést.³ A kompozit változó értékeinek meghatározásakor természetesen kiküszöböltük az egyes tényezők esetében használt, eltérő mértékegységek okozta problémát, és minden mutató esetében az átlagos értéktől való relatív eltérést vettük alapul.

A másik kontextuális változó a településen jelen lévő bizonytalan-ságérzetet próbálja mérni. A változó egyes értékeinek forrásául a kutatás mintájában található, településszintre aggregált, egyéni adatok szolgálnak.

A harmadik kontextuális változó a kérdezetteknek a környezetük segítőkészségéről alkotott véleménye településszintre való aggregálásának eredményeként született. A megyei szintű változó az életminőséget mérő Emberi Fejlődés Indexének megyékre kiszámolt értékeit tartalmazza.⁴ Az index a gazdaság teljesítménye, az egészségi állapot és az iskolázottság mutatószámait veszi figyelembe.

Az elégedettségre vonatkozó attitűdök kialakításában viszonylag csekély szerepe van az általunk vizsgált kontextuális szintű változóknak.⁵ A modell illeszkedése mérsékelt, és az egyes változók önálló hatása sem erős. A települési infrastruktúra egyáltalán nem hat az elégedettségi attitűdökre, és a segítőkészség hiányára panaszkodók aránya sem mutat szignifikáns kapcsolatot a függő változóval. Mindazonáltal a biztonsághiányt érzékelők településszintű aránya ebben a részmodellben érzékelhetően befolyásolja a válaszolók elégedettségét. Nem teljesen elhanyagolható, bár nem szignifikáns a megyei szintű objektív életminőség hatása sem.

³ Ez a változó – szemben a többi tényezővel – a szó szigorúan statisztikai értelmében nem tekinthető kontextuális változónak (vö.: Iversen, 1991). A szó szűkebb értelmében ugyanis csak olyan tényezőt tekinthetünk annak, amely a vonatkozó egyéni adatok aggregálásából keletkezik. (Például, hogy hogyan befolyásolja egy diák tanulmányi eredményeit az osztályátlag alakulása.) Tanulmányunkban a kontextuális tényezők tágabb értelmezését használjuk, mely magában foglalja a makroszintű strukturális változókat is.

⁴ A Human Development Index mutatóját a 90-es évektől használja az ENSZ az országok és régiók közötti fejlettségbeli eltérések finomabb elemzésére. A hazai megyei szintű arányszámokra vonatkozó kalkulációkat Husz Ildikó végezte. (Husz, 2002)

⁵ A kontextuális változók oksági modellekbe illesztésére többféle eljárást alkalmazhatunk. Tanulmányunkban – ahogy a többi változó esetében is – a legegyszerűbb, lineáris összefüggések meglétét feltételeztük. Továbbá az ún. abszolút hatásokra alapozott modellt alkalmaztuk, amely mellett véleményünk szerint tartalmi megfontolások szólnak (vö.: Iversen, 1991).

TANULMÁNYOK

Az étellel való elégedettség logisztikus regressziós modellje (A kontextuális változókból összeállított modell)

Változó	B	S. E.	Wald	Sig	Exp(B)
Születési év	,0106	,0030	12,2926	,0005	1,0107
Nem: férfi	,3931	,1066	13,5877	,0002	1,4815
Település			10,9005	,0123	
Település: Budapest (referencia: község)	-,2355	,5008	,2212	,6382	,7902
Település: megyei jogú város (referencia: község)	,4489	,3262	1,8946	,1687	1,5666
Település: város (referencia: község)	,4444	,1559	8,1255	,0044	1,5595
Települési infrastruktúra	-,0110	,0342	,1027	,7486	,9891
Biztonsághiányt érzékelők aránya a településen	-,3255	,4527	8,5728	,0034	,2657
Emberek nem segítőkészek: településátlag	-,2314	,2041	1,2863	,2567	,7934
Megyei Human Development Index	4,1361	2,6245	2,4836	,1150	62,5586
Konstans	-2,0400	1,8994	1,1536	,2828	

Helyesen besorolt esetek: 59%, -2LL: 2002, Modell chi négyzet: 58, Pseudo R négyzet: 4%

Talán némileg erősebbnek mondható a kontextuális változóknak a válaszadók boldogságról kinyilvánított attitűdjére gyakorolt hatása. A települési infrastruktúra általunk mért indikátora ugyanakkor ebben a modellben sem szignifikáns. Ezúttal a másik attitűdváltozó hatása bizonyult szignifikánsnak. Minél inkább segítőkészek gondolják környezetüket a településen, a válaszadó annál nagyobb eséllyel vallja boldognak magát. Erős a hatása továbbá a megyei szinten mért életminőségnek. Aki olyan régióban él, ahol az iskolázottsági, jövedelmi és egészségügyi mutatók kedvezőbbek, az hajlamosabb boldogabbnak érezni magát.

*A boldogság logisztikus regressziós modellje.
(A kontextuális változókból összeállított modell)*

Változó	B	S. E.	Wald	Sig	Exp(B)
Születési év	,0158	,0033	23,3443	,0000	1,0160
Nem: férfi	,3670	,1176	9,7436	,0018	1,4433
Település	X	X	21,4265	,0001	X
Település: Budapest (referencia: község)	-1,0789	,5650	3,6468	,0562	,3400

Változó	B	S. E.	Wald	Sig	Exp(B)
Település: megyei jogú város (referencia: község)	,3518	,3613	,9485	,3301	1,4217
Település: város (referencia: község)	,5535	,1726	10,2898	,0013	1,7394
Települési infrastruktúra	–,0280	,0385	,5301	,4666	,9724
Biztonsághiányt érzékelők aránya a településen	–,6266	,5112	1,5023	,2203	,5344
Emberek nem segítőkészek: településszintű	–,5633	,2250	6,2667	,0123	,5694
Megyei Human Development Index	10,0377	2,9690	11,4303	,0007	22871,6750
Konstans	–4,6278	2,1158	4,7843	,0287	X

Helyesen besorolt esetek: 70%, –2LL: 1750, Modell chi négyzet: 76, Pszeudo R négyzet: 5%

7. Összegzés: az integrált modellek

Az iméntiekben tárgyalt regressziós elemzések során elsősorban az egyes erőforrástípusok relatív fontosságát tudtuk vizsgálni. Az egyes változók pontos szerepére vonatkozóan nem tehattünk határozott állításokat, hiszen az egyes változók között meglévő kapcsolatok miatt az egy erőforrástípusra koncentráló modellek óhatatlanul tartalmazták a modellben nem szereplő változók hatásait is. Példának okáért a kulturális erőforrások szerepét tárgyaló modellben az iskolai végzettség mért hatása bizonyára magában foglalja az iskolázottságtól nem független jövedelem szerepét is. A három változócsoporthatásának szeparált vizsgálatára azért volt szükség, hogy világosabban láthassuk az erőforrástípusok, illetve a kontextuális tényezők relatív szerepét.

Mindazonáltal az egyes változók egyéni hatásait és a tekintetbe vehető tényezők együttesének magyarázó erejét csak integrált modellek segítségével tudjuk vizsgálni. E célból állítottunk össze egy-egy átfogó modellt, mind az elégedettség, mind a boldogság esélyét meghatározó tényezők elemzése céljából. A modellek a kontrollváltozók mellett mind a három erőforrástípus indikátorait, továbbá a kontextuális változókat is tartalmazzák.

Az elégedettség esélyét magyarázó LOGIT-modell jól illeszkedik az adatokhoz, ha figyelembe vesszük, hogy attitűdök magyarázatáról van szó. A pszeudó R-négyzet értéke 20 százalék körüli, a helyesen besorolt esetek aránya pedig 70 százalék.

A regressziós becslés eredményei szerint a figyelembe vett településszintű kontextuális tényezők egyike sem játszik érdemi szerepet az egyéni elégedettség szintjének meghatározásában. Ugyanakkor a me-

gyei szinten mért életminőség hatása az integrált modellben szignifikánsnak bizonyult.

Az ún. kontrollváltozók közül az életkor és a kérdezett lakóhelyének típusa befolyásolja érdemi módon az elégedettség esélyét. Az adatok megerősítik a korábban bemutatott, részleges modellek eredményeit, miszerint a fiatalabbak átlagosan nagyobb arányban érzik elégedettnek magukat. A falvak lakóit tekintve referenciának, a kisebb városokban élők nagyobb eséllyel, a fővárosiak ellenben kisebb valószínűséggel érzik magukat elégedettnek.

Az anyagi erőforrásokot tekintve az elégedettség esélyét érdemben a kérdezett szubjektív osztályhelyezete befolyásolja. A várakozásoknak megfelelően a magasabb státusúak nyilatkoznak nagyobb arányban úgy, hogy elégedettek életükkel. Az integrált modell eredményei ugyanakkor azt mutatják, hogy az objektív jövedelmi, vagyoni és munkaerőpiaci helyzet nem játszik érdemi szerepet az elégedettség szintjének meghatározásában. Különösen figyelemreméltó, hogy a munkanélküliség ténye nincs szignifikáns hatással arra, hogy valaki elégedettnek vallja magát vagy sem.

A társadalmi erőforrások közé sorolt tényezők közül azoknak a hatása mutatkozott szignifikánsnak, melyek esetében felmerül, hogy kapcsolatuk az elégedettséggel nem valódi oksági reláció. A regressziós becslés eredményei alapján elégedetlenebbek azok, akik szerint az érvényesüléshez a normák áthágására van szükség. Ugyanakkor nagyobb eséllyel elégedettek azok a válaszadók, akik általában bíznak az emberekben, az intézményekben, továbbá nem számoltak be biztonsághiánnyal kapcsolatos félelmekről. Nem mutatkozott szignifikánsnak azonban az a két tényező, mely közvetlenebb módon próbálja mérni a társadalmi erőforrások jellegét. Így nem gyakorol érdemi hatást az elégedettségre az, hogy bevallása szerint rendelkezik-e barátokkal a válaszadó, és az sem, hogy szerinte problémák esetén elsősorban saját maga, családja vagy más intézmény képes megvédeni érdekeit.

Az összes változót tartalmazó modell eredményei azt mutatják, hogy a kulturális erőforrások általunk választott két indikátora közül az iskolai végzettség önálló befolyása nem jelentős. Úgy tűnik, hogy a kulturális erőforrások hatását mérő, szeparált modellben valójában a státus vagy az egyéb tényezők befolyása mutatkozott meg az iskolai végzettség ott regisztrált szignifikáns hatásában. Ez nem jelenti azt, hogy a képzettség nem nyújthat olyan erőforrásokat, amelyek a státusra gyakorolt hatásukon túlmenően közvetlenül is képesek segíteni az egyéneket problémáik megoldásában. Az azonban egyértelmű, hogy az iskolázottság mérésére általunk alkalmazott skála nem képes a kulturális tőke szóban forgó különbségeinek kimutatására. Éppen ezért fontos, hogy a másik, általunk alkalmazott indikátor hatása szignifikánsnak bizonyult. Úgy tűnik, a személyi számítógép birtoklása olyan erőforrások jelenlétét jelzi, melyek az anyagi lehetőségektől és a társadalmi környezettől függetlenül is képesek hozzájárulni az egyé-

ni elégedettséghez. Az persze ebben az esetben sem zárható ki, hogy az anyagi erőforrások szükségszerűen tökéletlen mérése miatt válhat szignifikánssá egy olyan változó hatása, amely kétségtelenül kapcsolatban áll a háztartások anyagi helyzetével is.

Figyelembe véve a szóban forgó elégedettségi kérdés attitűdjellegét, az integrált modellbe illesztett változók együttes hatása jelentősnek mondható. A kérdésre adott válaszokat teljes mértékben nem dominálják az alig mérhető idioszinkratikus tényezők, így körülhatárolható jó néhány olyan társadalmi-demográfiai tényező, amely meghatározza az elégedettségre vonatkozó attitűdöket.

Az integrált modell regressziós becslése azt mutatja, hogy minden kétséget kizáróan elsősorban a személyes státus játszik szerepet az elégedettség meghatározásában. A társadalmi, illetve kulturális tőke befolyása kimutatható, ám korántsem olyan egyértelműen, mint a materiális tényezők szerepe. Figyelemre méltó, hogy míg egyéni szinten sem az iskolázottság, sem a jövedelmi helyzet hatása nem mutatkozott szignifikánssá, a szóban forgó tényezők megyei szintű mutatóit tartalmazó index érdemi befolyást gyakorol az elégedettséggel kapcsolatos attitűdökre.

*Az étellel való elégedettség logisztikus regressziós modellje.
(A szignifikánsnak bizonyuló változókból összeállított szintetizáló modell)*

Változó	B	S. E.	Wald	Sig	Exp(B)
Nem: férfi	,2522	,1257	4,0250	,0448	1,2868
Születési év	,0067	,0037	3,1899	,0741	1,0067
Település			16,0604	,0011	
Település: Budapest (referencia: község)	-1,0534	,4276	6,0685	,0138	,3488
Település: megyei jogú város (referencia: község)	,0994	,1847	,2897	,5904	1,1045
Település: város (referencia: község)	,4839	,1582	9,3587	,0022	1,6224
Szubjektív osztályhelyzet			61,9142	,0000	
Szubjektív osztályhelyzet: felső és középosztály (referencia: alsó osztály)	1,4935	,2959	25,4821	,0000	4,4525
Szubjektív osztályhelyzet: alsó középosztály (referencia: alsó osztály)	,7322	,2990	5,9977	,0143	2,0797
Szubjektív osztályhelyzet: munkásosztály (referencia: alsó osztály)	,3423	,2850	1,4424	,2298	1,4081
Normaszegő magatartás	-,4494	,1315	11,6747	,0006	,6380
Bízik az emberekben általában	,3339	,1329	6,3142	,0120	1,3964

TANULMÁNYOK

Változó	B	S. E.	Wald	Sig	Exp(B)
Bízok az intézményekben	,4741	,1315	12,9992	,0003	1,6066
Biztonsághiányt érzékel	-1,3542	,1722	61,8569	,0000	,2582
Van számítógépük	,5642	,1533	13,5500	,0002	1,7580
Megyei Human Development Index	5,4063	2,7703	3,8083	,0510	222,8026
Konstans	-3,9067	1,8173	4,6211	,0316	

Helyesen besorolt esetek: 70%, -2LL: 1554, Modell chi négyzet: 309, Pszeudo R négyzet: 20%

A kérdezettek boldogságra vonatkozó állításait magyarázó integrált modell regressziós becslése azt mutatja, hogy a szóban forgó attitűd meghatározásában többségében ugyanazok a tényezők játszanak érdemi szerepet, mint az elégedettség kialakításában. Néhány szembevető különbség azonban ráirányítja a figyelmet a két attitűd jellege közötti különbségekre.

A boldogságra vonatkozó változó magyarázó modelljének illeszkedése aránylatnyival rosszabbnak tűnik, mint az elégedettségé. Ez azt jelzi, hogy az attitűdök társadalmi-demográfiai tényezők által megmagyarázható része valószínűleg kisebb, mint az elégedettség esetében.

A kontrollváltozóként modellbe illesztett tényezők közül ebben az esetben is az életkor és a település típusa játszik jelentős szerepet a függő változó értékének meghatározásában. Az adatok azt mutatják, hogy a fiatalok nem csupán elégedettebbek, de boldogabbnak is érzik magukat, mint az idősebbek. Továbbá: a községekben élőkhez képest a kisvárosiak boldogabbnak, a fővárosiak pedig boldogtalanabbnak vallják magukat.

Az anyagi erőforrások indikátorai közül a szubjektív osztályhelyzet mellett a személyes jövedelem hatása is szignifikánsnak bizonyult. Ez utal a szubjektív jólétet mérő két attitűd közötti egyik különbségre, miszerint az elégedettség nagyobb mértékben alapulhat az egyén relatív teljesítményének megítélésén.

A társadalmi erőforrásokhoz kapcsolt változók szerepe eltér az elégedettség, illetve a boldogság esetében. Az általános bizalmat mérő változó a boldogságot magyarázó modellben is szignifikáns, ugyanakkor a társas kapcsolatok jellegét mérő tényezők is érdemi hatást gyakorolnak a szóban forgó attitűdre. Akik arról számoltak be, hogy nincsenek barátaik, nagyobb eséllyel érzik magukat boldogtalanabbnak, mint a barátokkal rendelkező válaszadók. Akik úgy vélik, hogy nemcsak önmagukra támaszkodhatnak, és családjuk vagy egyéb intézmények képesek megvédeni őket, boldogabbnak mondták magukat a kutatás során. A boldogságra vonatkozó attitűdök kialakításában tehát a társadalmi erőforrásokhoz közvetlenebbül kapcsolható tényezők is részt vesznek. A társadalmi tőke jelentősebb szerepére utal-

nak a kontextuális változókra vonatkozó eredmények is. Azok a válaszadók, akik olyan településen élnek, ahol jobb a települési infrastruktúra, és olyan megyében, ahol magasabb az életszínvonal, nagyobb eséllyel érzik magukat boldognak.

A kulturális erőforrásokhoz köthető két változó közül ebben az esetben is a személyi számítógép birtoklásának kérdése bizonyult válaszokat befolyásoló tényezőnek. Az iskolai végzettség hatása a boldogság magyarázó modelljében sem szignifikáns.

*A boldogságra vonatkozó attitűd logisztikus regressziós modellje.
(A szignifikánsnak bizonyuló változókból összeállított szintetizáló modell)*

Változók	B	S. E.	Wald	Sig	Exp(B)
Születési év	,0100	,0042	5,7062	,0169	1,0100
Település			25,4532	,0000	
Település: Budapest (referencia: község)	-1,2188	,6297	3,7454	,0530	,2956
Település: megyei jogú város (referencia: község)	,4934	,4002	1,5202	,2176	1,6379
Település: város (referencia: község)	,6881	,1905	13,0535	,0003	1,9899
Szubjektív osztályhelyzet			13,3316	,0040	
Szubjektív osztályhelyzet: felső és középosztály (referencia: alsó osztály)	,7137	,2874	6,1663	,0130	2,0415
Szubjektív osztályhelyzet: alsó középosztály (referencia: alsó osztály)	,2927	,2846	1,0577	,3037	1,3400
Szubjektív osztályhelyzet: munkásosztály (referencia: alsó osztály)	,1000	,2619	,1458	,7026	1,1052
Személyes jövedelem	7,92E-06	3,053E-06	6,7264	,0095	1,0000
Normaszegő magatartás	-,4649	,1436	10,4756	,0012	,6282
Mi védi az ember érdekeit			14,9287	,0006	
Mi védi az ember érdekeit legjobban: állam, intézmények (referencia: az egyén maga)	,3019	,1832	2,7160	,0993	1,3524
Mi védi az ember érdekeit legjobban: család (referencia: az egyén maga)	,6008	,1564	14,7502	,0001	1,8235
Bízik az emberekből általában	,3076	,1498	4,2197	,0400	1,3602

TANULMÁNYOK

Változók	B	S. E.	Wald	Sig	Exp(B)
Bízik az intézményekben	,5167	,1481	12,1671	,0005	1,6765
Biztonsághiányt érzékel	-1,1289	,2193	26,5046	,0000	,3234
Vannak barátai	,5182	,1841	7,9239	,0049	1,6790
Van számítógépük	,3961	,1822	4,7277	,0297	1,4861
Települési infrastruktúra	-,0779	,0428	3,3076	,0690	,9250
Megyei Human Development Index	12,3673	3,2761	14,2505	,0002	235001,62
Konstans	-8,0601	2,1344	14,2608	,0002	

Helyesen besorolt esetek: 73%, -2LL: 1409, Modell chi négyzet:230, Pszeudo R négyzet: 16%

Empirikus vizsgálataink során kísérletet tettünk arra, hogy becsüljük néhány társadalmi-demográfiai tényező szubjektív jólétre gyakorolt hatását. A felmérés során az elégedettségre és a boldogságra vonatkozóan tettünk fel kérdéseket. A magyarázatkísérletek során azt teszteltük, hogy milyen módon járulnak hozzá a szubjektív jólét növeléséhez az anyagi, a társadalmi és a kulturális erőforrások. A LOGIT-modellek segítségével végzett becslések azt mutatják, hogy a három erőforrástípus és néhány további, kontrollváltozóként beillesztett társadalmi-demográfiai tényező együttesen jelentős szerepet játszanak az elégedettségre és a boldogságra vonatkozó attitűdök kialakításában. Az adatok arra utalnak, hogy az elégedettség esetében ez az együttes hatás nagyobb, azaz ezt az attitűdöt kevésbé lehet visszavezetni teljesen egyedi tényezők hatásaira, mint a boldogságot. További fontos tanulsága elemzésünknek, hogy az anyagi viszonyok jelentős befolyással rendelkeznek a szubjektív jólét kialakításában. Lényeges különbség mutatkozik azonban a két attitűd között a társadalmi erőforrások szerepét tekintve. A boldogság meghatározásában egyértelműbb szerepet játszik a szolidaritás alapú, közvetlen kapcsolatokban megjelenő társadalmi tőke.

A településszintű változók hatása a szubjektív jólétre természetesen nem lehet olyan erős, mint az egyén piaci és társadalmi adottságaié, illetve a kognitív és affektív orientációié. Ilyen irányú első vizsgálati eredményeink azonban arra utalnak, hogy a környezeti hatások – tehát hogy a településen mennyire segítőkészek az emberek, s mennyire érzik magukat biztonságban – szignifikáns pozitív kapcsolatban állnak az egyéni boldogsággal és elégedettséggel. Különösen érdekesek azok az eredmények, melyek szerint az egyén környezetére jellemző, átlagos életminőség érdemi befolyást gyakorol az egyén szubjektív jólétére.

Irodalom

- Andorka R. (1996): Elégedetlenség. In: Sik E.–Tóth I. Gy. (szerk.) Társadalmi páternoszter. Magyar Háztartás Panel Műhelytanulmányok, 7. k., Bp. Tárki
- Argyl M. (1999): Causes and Correlates of Happiness, in: Kahneman et al eds. pp. 353–373.
- Berger-Schmitt R.–H.H. Noll (2000): Conceptual Framework and Structure of a European System of Social Indicators. ZUMA, Mannheim
- Diener E.–E. M. Suh–S. Oishi (1997): Recent findings on subjective well being, in: Indian Journal of Clinical Psychology
- Diener E.–E. M. Suh (1999): National Differences in Subjective Well-being, in: Kahneman et al eds. pp. 434–450.
- Hegedűs R. (2001): Szubjektív társadalmi indikátorok – szelektív áttekintés a téma irodalmából. Szociológiai Szemle (2): 58–71.
- Husz I. (2002): Regionális különbségek Magyarországon, kísérlet a területi különbségek bemutatására az emberi fejlődés indexe alapján, in: Lengyel Gy. (szerk.), 77–85.
- Inglehart, R. (1990): Culture Shift in Advanced Industrial Society. Princeton, N. J., Princeton U. P.
- Inglehart, R. (1999): Trust, well-being and democracy. In: M. Warren (ed.) Democracy and Trust, New York and Cambridge: Cambridge Univ. Press
- Inglehart, R. – H.-D. Klingemann (2000): Genes, culture and happiness. In Diener, Ed – Eunkook Suh (eds.): Subjective well-being across cultures. Cambridge MA: MIT Press
- Iversen, G. R. (1991): Contextual Analysis. Quantitative Applications in the Social Sciences 81. Sage, Newbury Park, London, New Delhi.
- Kahneman D.–E. Diener–N. Schwartz (eds) (1999): Well-being: The Foundations of Hedonic Psychology, Russel Sage Foundation, NY,
- Lengyel Gy.–Hegedűs R. (2002): A szubjektív jólét objektív tényezői nemzetközi összehasonlításban, in: Lengyel Gy. (szerk.), 87–103.
- Lengyel Gy. (szerk.) (2002): Indikátorok és elemzések. Műhelytanulmányok a társadalmi jelzőszámok témaköréből. Bp., BKÁE.
- Schwartz, S. H.–G. Melech (2000): National Differences in Micro and Macro Worry: Social, Economic, and Cultural Explanations, in: Diener E. and E. M. Suh (eds): Culture and Subjective Well-being. MIT, Cambr. MA, London, pp. 219–256.
- Scitovsky T. (1990): Az örömtelen gazdaság: Gazdaságlélektani alapvetések. Bp.: Közgazdasági és Jogi Kiadó.
- Sen, A. (1995 (1992)): Inequality Reexamined. Oxford. U.P., Oxford.
- Sen, A. (2001(1993)): Capability and Well-Being. In: Nussbaum N.C.–A. Sen (eds.) The Quality of Life. Oxford, Oxford U.P. pp. 30–53.
- Triandis, H.T. (2000): Cultural Syndromes and Subjective Well-being, in: Diener E.–E. M. Suh (eds), Culture and Subjective Well-being. MIT, Cambr. MA, London pp. 13–36
- Veenhoven, R. (1996): Developments in satisfaction-research. Social Indicators Research, 37: 1–46